

By, marsk og geest 4

Årsberetning 1991

Den antikvariske Samling i Ribe

By, marsk og geest 4

"Odin fra Ribe" - 4,2 cm høj mandsmaske af støbt bly. Odins hoved med det flotte, svungne overskæg flankeres af de to ravne Hugin og Munin, som tilhvisker Odin vise råd om verdens gang. Sandsynligvis lavet i Ribe i 700-årene, men fundet for få år siden i en kasse med bøjede søm. Kan ses i udstillingen *Ribes Vikinger* i Hans Tausens Hus. Tegning: Lars Hammer.

Årsberetning 1991

Den antikvariske Samling i Ribe

Indhold

Egon Wamers Ribes Gral	2
Torben Melander Ribesten fra Rhinen af?	15
Hans Skov De arkæologiske undersøgelser af Sortebrødregade i Ribe i 1991	25
Hans Henrik Engqvist Laurids Tøgersens gård på hjørnet af Torvet og Overdammen i Ribe	31
Claus Fèveile Et sjældent ravhus	40
English abstracts	45
Årets tal 1991	47
Publikationer	48

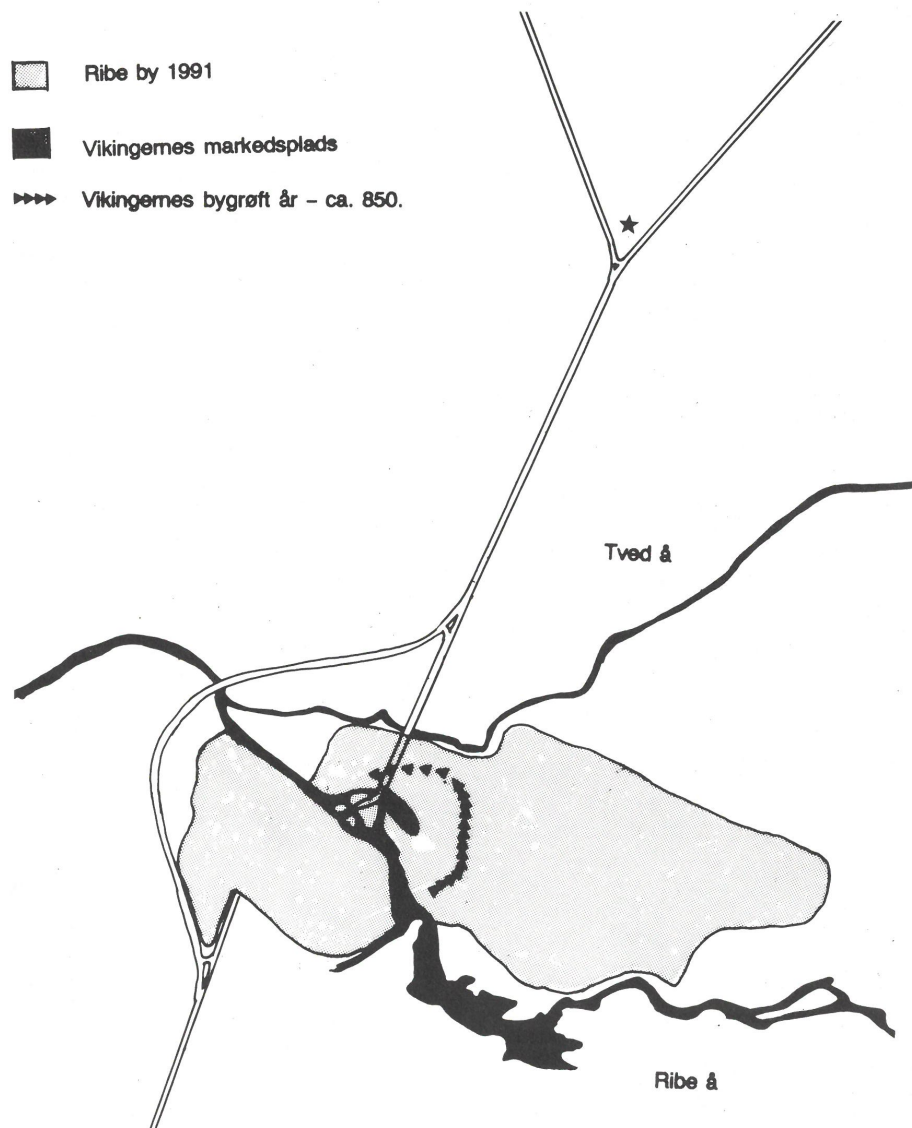

Fig. 1. Ribe-bægerets findested, angivet med en stjerne nord for vikingetidens Ribe på nordsiden af åen. Efter: Nationalmuseets sognebeskrivelseskort, tegning: Lotte Madsen.

Ribes Gral

Af Egon Wamers

De betydningsfulde resultater fra de seneste års udgravninger har i meget høj grad udvidet vort kendskab til Ribes tidlige historie. Men på trods heraf kan fund, som allerede i flere generationer er blevet opbevaret på Nationalmuseet, berige billedet af Nordens ældste by med adskillige facetter (1).

På en mark et stykke nord for vikingernes by på nordsiden af Ribe å (fig. 1) fandt man i 1908 et skattefund bestående af syv små sølvkar. Nationalmuseets protokol meddeler under fundnummeret: $15_{08}^{15}-21_{08}^{21}$ Sølvbæger og Skaale fra Ribe Nørremark, fundne af Avlsbruger Jørgen Jensens Søn, afhændet af ham til den Antikvariske Samling i Ribe og derfra ved Inspektionen Sommer 1908 afgivet til Nationalmuseet. Vægt som Danefæ 648 Gram. Værdien udbetalt Finderen uden Tillæg til Ribe-samlingen, Refusion 10 Kr. Efter en nøjere beskrivelse af fundet følger den nøjagtige angivelse af fundstedet: $15_{08}^{15}-21_{08}^{21}$ er fundet paa Ribe Bys Nørremark, Matr. Nr. 465°, Ribe Herred, ved at harve. I en senere tilskrift i randen af protokollen hedder det: Iflg. Rapport til Ribe Politi er Finderen Ungkarl Magnus Joachimseen, der fandt Oldsagerne paa sin Faders, Avlsbruger Jens Joachimseens Lod (som anført). Han havde afhændet dem for 1 Kr. og modtog nu Værdien, 70 Kr. (2).

Skattens hovedstykke var et otte centimeter højt, rigt dekoreret sølvbæger (fig. 2). Inde i dette lå yderligere skjult seks små, tyndvæggede bægre, ligeledes af sølv, og med indridset ornamentik på ydersiden. De målte fra 6,7–7,2 cm i tværmål og var fra 2,2–3,7 cm høje (fig. 3). Med undtagelse af et af disse små bægre er hele fundet bevaret den dag i dag.

Fremfor alt det store bægers rige fremtoning med ind- og udvendig forgyldning, samt sort nielloindlægning i ydersidens dekoration har tiltrukket sig forskningens opmærksomhed (3). Bægeret er drevet op af massivt sølv ved udbankning og dernæst efterdrejet på en drejebænk. Det hviler på en flad standflade, mens det udhængende korpus for oven er trukket let ind, før det går over i randlæben, der i snit har form som en rundstav. Bægerets højde på 8 cm og dets tilsvarende mundingsdiameter på 8–8,4 cm giver det en trykket fremtoning, dets svære vægtykkelse afspejler sig i vægten på hele 440 gram. Ydersiden er overalt dækket af indgravede motiver, hvis linier fremhæves af indlagt niello (fig. 2 og fig. 4.1).

Nederst omspændes bægerets brede bug af fire store planteornamenter, som tilsammen danner en regelmæssig arkaderække. Herover følger et tæt skæl- eller fjermønster, og i en smal frise løber under randen en bølget ranke af forgyldte efeublade og små trefrugter.

De fire store planter består hver af symmetrisk opbygget akanthusbladværk med kraftige oprullede sidegrene, som hver ender i et femfliget blad. Karakteristisk for motivet er de fine, trådagtige spiralranker, der ruller frem fra sidevolutterne. Fra midten af hver akanthusplantens midterstamme udspringer to lange, tynde skud, der bøjer sig udefter og således afstedkommer den symmetriske arkadedeling af bægerets dekoration. Samtidig adskiller disse skud planteornamenterne fra skælmønstringen ovenover. To tæt siddende "arkadeskud" løber sammen i en fælles knude og fra denne udspringer en lille plante med seks parvist siddende blade. Også nedenunder, nemlig i de rudeformede flader, der afgrænses til hver side af akanthusvolutterne, er der indføjede lignende skud eller blade. Det forgyldte sølvbægers samlede udsmykning fremstår som gennemtænkt og veludført.

Men hvad er det egentlig for et kostbart på det nærmeste ophøjede klenodie vi her har fået for øje? Hvornår stammer det fra? Hvad blev det brugt til – måske en fyrstes mundbæger, som mange har villet – eller et mystisk kar i stil med Arthur-sagaens Hellige Gral, den kalk, hvormed Kristus og disciplene fejrede den første Nadver? Og er det mon et nordisk guldsmedearbejde?

Den danske arkæolog og kunsthistoriker Johannes Brøndsted pegede for knap 70 år siden på overbevisende stilistiske overensstemmelser mellem Ribe-bægerets udsmykning og den planteornamentik, som kendetegner de tidlig-karolingiske håndskrifter – især det såkaldte Godescalc-evangelier (4). Det drejer sig her om en evangeliesamling, som Karl den Store (768 – 814) lod udføre af munken Godescalc i anledning af sit besøg i Rom i året 781 samt sine to sønners dåb og kroning. Godescalc fuldendte sit værk 783, og evangeliet, som eftertiden har ladet bære hans navn, udgør med sin rige og kostbare billedprydelse begyndelsen på det, der betegnes Karl den Stores hofskole (5) – dvs. det fælles stilpræg, som udvikledes i kredsen af hoffets kunsthåndværkere, frem for alt i de pragtfuldt illumerede håndskrifter.

Det billede, som Brøndsted hæftede sig ved (fig. 4.2, jvf. også fig. 7) er ganske vist rigere og mere bevæget i sit udtryk end Ribe-bægerets ornamentik. Især skyldes dette den fugl, der gør sig til gode med frugterne på akanthuskuddene. Men alligevel hersker der en udstrakt stilistisk overensstemmelse, når det gælder selve opbygningen af evangeliebogens plante med symmetriske, dobbelte volutter, femfingrede blade og fine spiralranker. Den større billedmæssige rigdom i Godescalcs fremstilling beror på miniaturemaleriets

Fig. 2. Det store forgyldte sølvbæger fra Ribe, kendt som "Ribe-bægeret". Her i 1/3 overstørrelse. Foto: Nationalmuseet.

særlige udtryksmuligheder. Både i Godescalc-evangeliet og i flere andre håndskrifter fra Karl den Stores hofskole fra de to sidste årtier af 700-årene og fra omkring 800 findes yderligere paralleller, også når det gælder Ribe-bægerets efeuranke og dets seksbladede skud (6). Alt i alt tør man med stor sikkerhed betegne bægeret som et produkt, der er opstået i den snævre kunstneriske kreds omkring det tidlige karolingerriges hofskole i tiden kort før 800.

Bægeret fra Ribe står ikke alene. Der er yderligere bevaret fire meget lignende sølvbægre, som alle også er smykket med forgyldning og nielloindlægning (7). De stammer fra nogenlunde samme tid som bægeret fra Ribe, og et par er tilmed fremkommet som dele af nordiske vikingetidskættetfund. Det drejer sig om fund fra Østerby på Fejø, Pettstædt ved Bamberg i Unterfranken, Halton Moor i Lancashire samt endnu et fjerde bæger, der opbevares i British Museum, og som opgives at være "fra Spanien" (fig. 5). Fejø-bægeret (8)

og dets enklere modstykke fra Pettstædt (9) er bl.a. dekoreret med elementer af den ornamentstil, der er opkaldt efter den berømte såkaldte "Tassilo-kalk". Dermed turde de ligesom denne høre til sent i 700-årene eller i starten af 800-årene. Stykket fra Halton Moor (10) er nært beslægtet med et håndskrift, et psalterium, fra klosteret St. Germain-des-Prés nær Paris, som på grundlag af den deri anvendte skrift er palæografisk dateret til mellem 820 og 830. Bægeret "fra Spanien" (11) er dekoreret i den stil, der kendetegner den såkaldte "Metz skole" fra midten af 800-årene. Det ser altså ud til at dreje sig om en gruppe kunstgenstande, der både tidsmæssigt og morfologisk er snævert sammenhørende, og som karakteriseres ved alle at være fremstillet i kunstfærdigt udsmykket ædelmetal.

Spørger vi dernæst påny efter disse kostbare kars oprindelige funktion, og herunder især efter Ribe-bægerets, kan vi komme at stykke videre ved at se

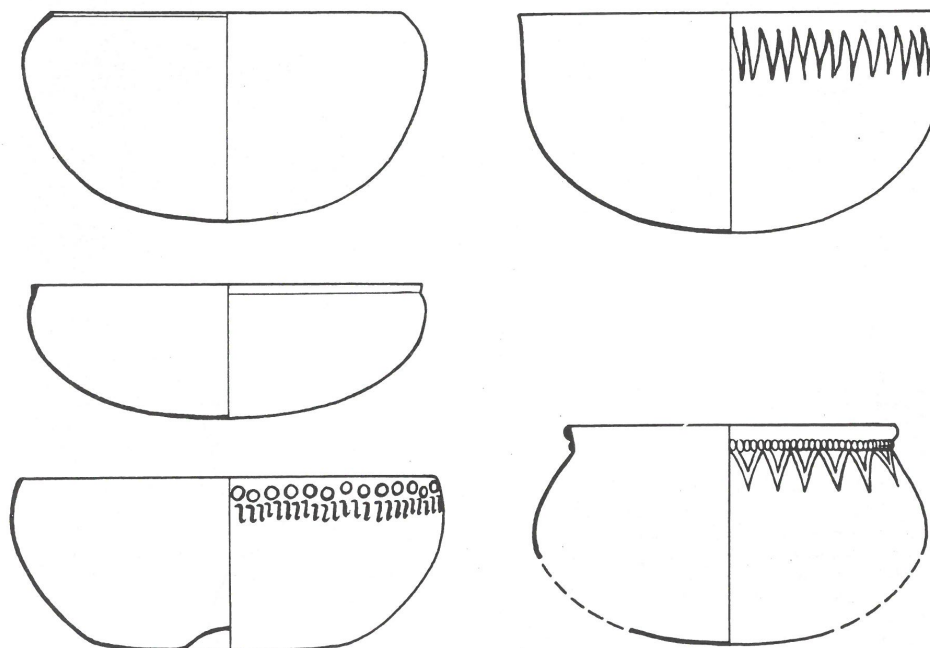

Fig. 3. De fem bevarede af de i alt seks små sølvbægre, der lå indeni det store Ribe-bæger. 1:1. Efter: Wilson 1960.

nøjere på selve udsmykningen. I den tidlige middelalder Europa gjaldt det nemlig, at ingen dagligdags genstande og fremfor alt ikke det kultiske udstyr nogensinde blev dekoreret med tilfældige meningsløse "ornamenter" blot for at "forskønne" tingene og for at undgå angsten for det tomme rum – horror vacui. Tværtimod dækkedes begge typer brugsting med betydningsbærende symboler, metaforer og hemmelige cifres hentydning til åndelige og religiøse forestillinger – oftest bestod der en direkte intim betydningsmæssig sammenhæng mellem selve billedets indhold og den genstand, det smykkede. Dette forhold gælder sikkert også i hedensk sammenhæng i perioden fra folkevandringstiden til vikingetid – og vender vi os til kirkens hellige kar som kalk og disk samt dens regelseskar fra tidlig kristen tid har Victor H. Elbern gennem flere overbevisende studier påvist dette synspunkts gyldighed (12). Det samme kan også gøres for vort sølvbægers vedkommende. Således er figurscenerne

på bægeret fra Halton Moor at forstå som sammentrængte gengivelser af illustrationer til Davids 22. salme, lidelsessalmen (13). Scenerne er direkte overtaget fra det såkaldte Stuttgart-billedpsalterium fra St. Germain-des-Prés, og de hentyder derved til Kristi lidelse og den deraf følgende frelse for menneskehed. Fejø-bægeret er derimod en fremstilling af Det nye Jerusalem i form af en arkitektonisk arkade med tolv porte med livstræ, ørn, due og lam afbildet. Det vil sige svarende til Johannes Åbenbarings (21,9–22,5) skildring af Det nye Jerusalem som en hinsidig paradissforjættelse.

I samme retning peger de fire bueåbninger i arkitekturgengivelsen på bægeret fra Pettstædt. Motivet må være tænkt som en firesøjlet tholos, dvs. en centralbygning, og dermed – når vi bliver inden for den tidlige kristne billedtradition – som en Livets Brønd, den der står i midten af Paradisets Have. En anden mulighed er Kristi grav, som gennem Kristi offerdød og opstandelse

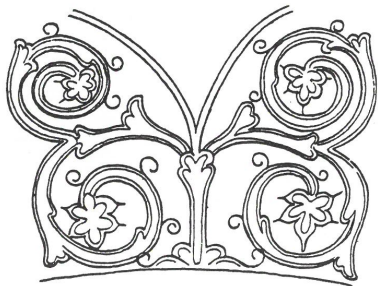

Fig. 4. Planteornamenter fra 1: Ribe-bægeret og 2: fra Godescalc-evangeliet, dateret til mellem 781 og 783. Uden mål. Efter: Brøndsted 1924.

på tilsvarende måde står for de kristne som symbol på frelse og forjættelse. Og på bægeret "fra Spanien" (fig. 5) er fire ligearmede kors centralt placeret i rigt akantusbladværk, hvori der sidder fugle, som på paradisisk vis læsker sig med planternes frugter. Det betyder i senantikens og den tidlige kristendoms billedsprog, at det er fra korset som livstræ, at paradisorjættelsen og frelsen udgår.

Helt på samme vis må man også aflæse Ribe-bægerets billedprogram (fig. 2 og 4); fire prægtige akantusbuske danner en arkadebygning med fire bueåbninger. Firtallet henviser herved på én gang til kosmologiens fire verdenshjørner, til den ældgamle forestilling om de fire Paradisfloder med deres fælles udspring og endelig til de fire evangelier. Skælmønsteret, som ses over arkaderne, bliver ellers i tidlig kristen og karolingisk kunst fortrinsvis anvendt til antydning af engles og kosmologiske fugles fjerdragt, f.eks. ømen. I anden række ses det på sarkofager og i øvrigt i sammenhæng med kristne billeder med helligt indhold, bl.a. korset, livstræet og -ranken. Det skal på sin vis repræsentere en himmelsk sfære. Som illustration kan tjene akantusbladværket under hældetuden på den karolingiske guldkande fra St. Maurice-d'Agaune fra omkring 800 (14), hvor bladene så afgjort vokser op i en himmelsk, "vinget" sfære (fig. 6). Planteornamentet fra Godescalc-evangeliet forklarer i sig selv, at Ribeakantus-stauderne skal afbilde en yppig, paradisisk vegetation, en billedtype, som er gammelkendt i Mittelhavsområdet og i Lilleasien siden førkristen tid. Den berømte fremstilling i samme håndskrift af Livets Brønd, hvor alle skabningens dyr står i en paradisisk beplantning og læsker sig (fig. 7), afslører derudover for os, hvad Ribe-bægerets parvist stillede seksbladede skud i

Fig. 5. British Museums forgyldte sølvbæger. Det opgives at være "fra Spanien", mere ved man ikke om dets herkomst. 1:1. Foto: British Museum.

virkeligheden er: de forestiller rosenblade og er dermed ligeledes dele af Paradisets vegetation. Ifølge Cyprianus er roser og liljer "... de himmelske blomster ...", som tilskrives martyrerne (de røde roser), henholdsvis de hellige (de hvide liljer), der er udmærket ved deres gerninger" (15). Som en yderligere betoning heraf ompændes Ribe-bægerets rand desuden af en efeuranke med frugter og guldblade, et motiv, der til alle tider har været symbolet på det evige liv. Kort udtrykt forestiller bægerets billedprydelser et "bygningsværk" med fire bueåbninger, sammensat af fire livstræer og hensat i en himmelsk sfære bevokset med Paradisets vækster. Med andre ord: bægeret tilsiger den himmelske frelse.

Det turde nu være slået fast, at alle de omtalte bægres udsmykning er af udelukkende kristen karakter. Der refereres til lidelsen, det evige liv og andre centrale udsagn fra Det nye Testamente, og det gennemgående budskab er forjættelsen af frelsen, redningen og Paradiset. Dette må stå i snæver sammenhæng med bægrenes oprindelige funktion. Såvel deres kostbare materiale som deres omhyggelige og kunstnerisk set fremragende udførelse leder til den slutning, at de må have spillet en rolle i den kristne kult. Tilsvarende rigt smykkede kar kan da også ellers altid bestemmes som liturgisk udstyr, såsom alterkalke, diske, røgelseskar, messekander og deslige andet.

Bægeret "fra Spanien" i British Museum er som det eneste forsynet med et låg (fig. 5), mens et enligt låg opbevares i Metropolitan Museum i New York, uden at dets fundsted kendes (16). Det er imidlertid nærliggende, at alle de såkaldte "bægre" i gruppen fra først af var forsynet med låg, og at de fleste af disse enten gik tabt senere eller ikke længere var fornødne. Vi har altså at

gøre med beholdere, som kunne lukkes, såkaldte pyxider. Sådanne anvendtes allerede fra senantikken til opbevaring af den del af det indviede nadverbrød, som ikke blev uddelt ved messen. De fleste pyxider var af elfenben, men undertiden også af ædelmetal, hvilket gentagne gange blev fordret af forskellige kirkemøder som nødvendigt til opbevaring af Herrens legeme. Den billedlige udsmykning på de karolingiske pyxider, som

er skildret ovenfor, har da også sit éntydige udgangspunkt i dette for kristendommen centrale sakramente, i passionen og i frelsen. På linie med kalk, disk og andet messeudstyr såsom messekanden (amma) stod pyxis på alteret, mens messen blev fejret. Den har hørt til det faste inventar i karolingertidens kirker.

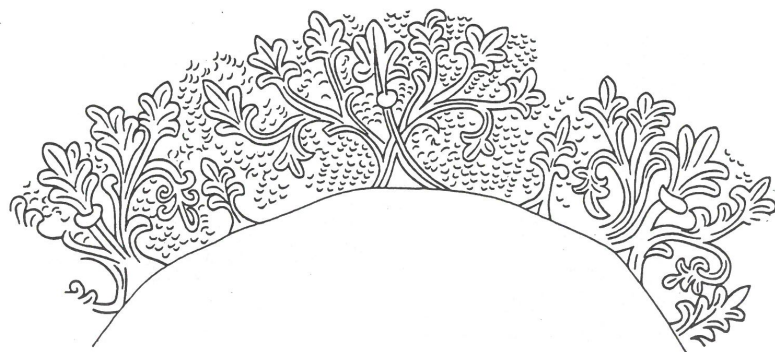

Fig. 6. Planteornament fra tuden på kanden fra St. Maurice-d'Agaune. Uden mål. Tegning: G. Haseloff.

Man må naturligvis undre sig over, hvordan sådanne hellige eucharistiske kar er havnet i Norden, hvor de tilmed et til to århundreder senere er blevet gemt hen i jorden. Det er for så vidt en mulighed, at de allerede under den tidlige mission i 800-årene, hvor Ansgar og hans elever var aktive, er blevet brugt som alterudstyr i datidens få kirker. Ansgar fik jo opført en kirke i Hedeby og modtog siden som kongelig gave en grund i Ribe, hvor han måtte bygge kirke og lade en præst bo. Dog forekommer sådanne stykker kunsthåndværk, der som Ribe-bægeret er udsprunget af selve den karolingiske hofskole, at være alt for kostbare til at de fra begyndelsen har været tiltænkt de simple, spredtliggende missionskirker i den hedenske ødemærk. Tilmed er de fleste af bægrene jordfund fra vikingernes del af Europa, og dette ville ved en "normal" liturgisk brug være helt usandsynligt set i forhold til det kristne fastland. Herfra foreligger da også kun ét jordfund, nemlig fra Pettstadt. Det ligger nærmere at opfatte disse kar, der i det hedenske Norden har været uden noget egentligt formål, som røvet gods eller som tribut, skaffet til vejle på de talrige togter, som fremfor alt danske vikinger og normanner gjorde mod Frankeriget både ved starten af 800-årene og omkring 850. Frankiske kilder fra disse år beretter om utallige plyndrede og brandskattede kirker og klostre i hele riget, men især i Nordfrankrig. Alene mellem 840 og 860 bliver der gennemført mere end seks togter op ad Seine-floden, og 845 blev Paris plyndret. I året 858 lykkes det en normannisk skare at tage abbed Ludvig af St. Denis til fange. For at efterkomme kravet om store løsepenge udsteder Karl den Skaldede befaling om, at kirkeskat-terne skal udleveres (17).

Vel af grunde som disse befinder der sig både i det sydlige Skandinavien og i de nordisk influerede områder

i England en stor mængde smykker og lignende af ædelmetal, som tydeligvis er af kontinental oprindelse. Disse stykkers oprindelige funktion har været fremmed for de egne, hvori de findes, og de kan kun tolkes som røvergods (18). Netop i disse områder er det, vi også møder gruppen af pyxider. Også den fundsammenhæng, som Halton Moor bægeret fra det dengang skandinaviske område ved Det irske Hav indgik i, tyder i den nævnte retning. Bægeret rummede en halsring fra sen vikingetid, seks ensidigt prægede guldstykker og 860 sølvmonter. De fleste af disse er præget for Knud den Store på mønten i York i 1025, hvilket årstal anses for at angive skattefundets nedlæggelse. Blandt sølvmonterne er der imidlertid også 21, der er præget i Rouen for hertug Richard 2. af Normandiet (996-1026).

Disse denarer synes at være kommet til Nordengland omkring eller efter år 1000 sammen med bægeret fra Halton Moor, der som nævnt jo må være forfærdiget i kredsen omkring St. Germain-des-Prés ved Paris, og som kan være røvet fra en kirke i dette område. Antagelsen af et sådant hændelsesforløb bestyrkes af flere andre fund af normanniske mønter i skattefund omkring Det irske Hav. Halton Moor bægeret og de normanniske denarer, det rummede, er så forenet med Knuds lokale Yorkmønter til én skat. Når det gælder de bagvedliggende, konkrete begivenheder, er vi henvist til lutter spekulationer, en mulighed er rekruttering af våbenføre nordboer i Normandiet til tjeneste i Nordengland. Har dette været tilfældet, kunne Halton Moor bægeret stamme fra en "nedarvet" portion løsegæld eller være røverbytte fra en normannisk-skandinavisk sammenhæng.

Bægerfundet fra Ribe kan ikke dateres på tilsvarende måde via mønter. Der eksisterer imidlertid et lille antal

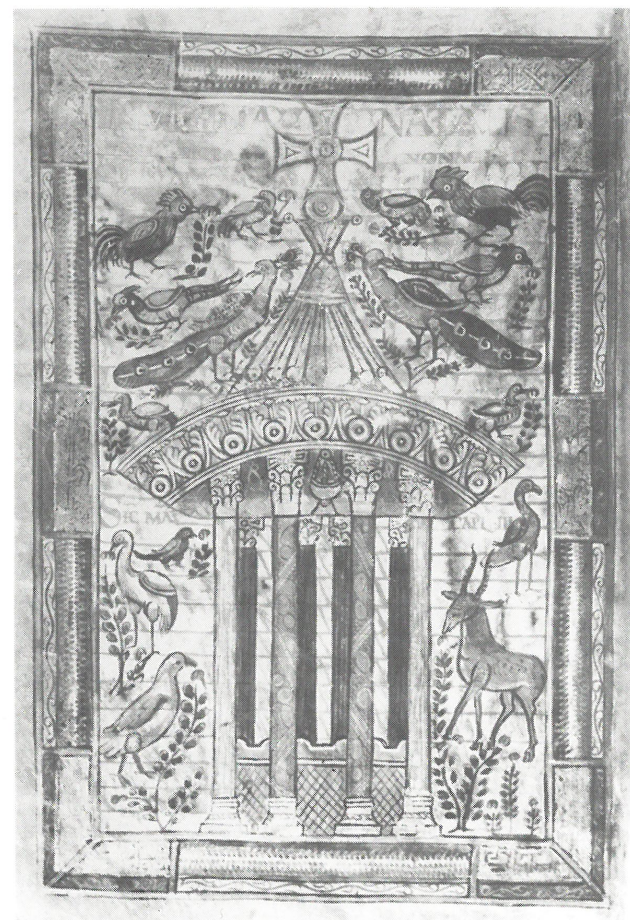

Fig. 7. Livets Brend. Fra Godescalc-evangeliet (781-783), fol. 3b. Uden mål. Efter Mutherich 1965.

skandinaviske skattefund med tilsvarende sæt af bægre (19). Heriblandt er først og fremmest fundet fra Fejø med pyxis og fem små bægre. Dernæst to bægre fra Lejre, hvoraf det mest kompakte bærer en endnu ikke tydet udsmykning, der antagelig har hentet sit motiv i hedensk mytologi (fig. 8). Endelig kendes der yderligere fund fra Sverige og Rusland, der dateres til yngre

vikingetid. De kostbare og let håndterlige karolingiske pyxider er blevet skattet i Norden i en sådan grad, at man har benyttet dem gennem mange generationer - Fejø-bægeret er sågar repareret af en skandinavisk håndværker. Kommet så vidt blev bægrene i Norden sammenføjede med andre små, antagelig hjemlige sølvbægre til et service på fem til syv enkeltstykker.

Fig. 8. Forgylt sølvbæger fundet i Lejre på Sjælland. 2:1. Foto: Nationalmuseet.

Baggrunden herfor var sikkert en bestemt drikkeskik, som et mindre selskab eller en sammenslutning udøvede i fællesskab. Som Gustav Trotzig har formodet, drak man sandsynligvis vin, mjød eller "beor", en sød frugtvin, af disse spinkle, fine bægre (20). At det største bæger herunder var forbeholdt en særligt begunstiget "formand", er ganske vist tænkeligt, men kan ikke bevises. På den anden side kendes i den sene vikingetids Skandinavien gilderne som en social omgangsform, dvs. edssvorne, kultiske bordfællesskaber med fælles religiøse, sociale, retlige og økonomiske mål (21). Gilderne var under forsæde af en formand, decanus, som bl.a. sørgede for vinen til sammenkomsterne.

Man kan dog også forestille sig anderledes sammensatte grupper af nordiske gildebrødre, der har kunnet benytte et sådant sæt service ved deres sammenkomster. En rent ud profan anvendelse er for så vidt tænkelig. Dog vidner det kostbare materiale og den faste sociale orden, som kommer til udtryk i servicets bestand af 5-7 enkeltstykker om, at der må have været tale om små, særskilte grupper, der fandt sammen om en bestemt drikkeskik. Et simpelt "husholdningsservice" i vores forstand er derimod næppe nogen rimelig

mulighed. Om "bægrene" fra både Ribe og Fejø vidste man i datiden, at de stammede fra frankernes templer, og at de havde huset den mægtige kristne Gud, "Hvide Krist". Deres prydelser var magiske og hemmelighedsfulde og henviste til det uforståelige nadvermysterium om brødets og vinens forvandling og legemliggørelse, transsubstantiationen samt de troendes delagtighed heri, som de hedenske nordboer sikkert havde hørt om. At man anvendte bægrene til "edssvorne" drikkeceremonier kan altså ikke undre. Trotzig gør opmærksom på billedstenen fra Alskog (Tjängvide VII), hvor man ser Odin på sin ottebenede hest Sleipner og holdende et lignende, håndstort bæger (fig. 9). Dette er ifølge Trotzigs opfattelse fyldt med den røvede skjaldemjød (22). Sådanne bægre anså man dermed næppe for profane drikkekar. Og i tråd hermed dekorerede man i Danmark det massive hovedbæger i drikkeservicet fra Lejre – hvorfra der kun er fundet endnu et tyndvægget bæger – idet man nemlig gav det den samme morfologi som de godt 150 år ældre karolingiske stykker og dekorerede det med sammensatte vingede mennesker (fig. 8). Sandsynligvis kan disse væsener sættes i forbindelse med forestillinger om antagelse af andre skikkelser og med shamanistiske beruselsesriter, altså

Fig. 9. Odin på sin hest Sleipner. I den løftede hånd holder han ifølge Gustav Trotzigs tolkning den røvede skjaldemjød. Fra billedsten fra Alskog (Tjängvide VII), Gotland. Uden mål. Efter: Lindqvist 1942.

med elementer fra den hjemlige mytologi. Det er vel ikke tilfældigt, når Thietmar von Merseburg i sin krønike ikke blot betegner Lejre som det danske riges vigtigste sted, og som sæde for den sagnomspundne Skjoldungeslæggt, men også som et af de store kultsteder i Skandinavien: "Her samledes de hvert niende år i januar efter den dag, hvor vi fejrer Herrens tilsynkomst og bragte deres guder et blodigt offer i form af 99 mennesker og lige så mange heste, hunde og haner (i stedet for ørne)" (23).

Hvad betyder det nu alt sammen for Ribe? Den ældste by i Skandinavien var ikke kun præget af nøgterne ting som handel, håndværk og kreaturhold. Vel at mærke fandtes der også her i 900-årene, måske endda fra og med 800-årene, et – måske flere – små fællesforbund, et "bordfællesskab", der fandt sammen i kultisk-socialt samvær. Om dette fællesskabs nøjere karakter kan der ganske vist knap nok siges noget. For at kunne gøre det må man opstille endnu flere spekulationer end dem, der allerede er fremlagt her.

Oversættelse fra tysk:
Per Kristian Madsen

Noter

1. En udførlig behandling af de karolingiske sølvbægre og de her skildrede ikonografiske og funktionelle aspekter, og med detaljerede henvisninger, se Wamers 1991.
2. Danmarks Nationalmuseum 15/08 – 21/08, Ribe domkirke sogn, sognebeskrivelsesnr. 1. Jeg takker Lars Jørgensen, Nationalmuseet, for en kopi af protokolbeskrivelsen. Arkivar Ole Degn, Landsarkivet, Viborg, og museumsinspektør Per Kristian Madsen, Ribe, takkes for at have kontrolleret de foreliggende fundoplysninger, jvf. Appendix nedenfor.
3. Brøndsted 1924, s. 320, fig. 216f. Skovmand 1942, s. 93. Wilson 1960, s. 156, Fig. 11, 169f. Skubiszewski 1965, s. 231f. Haseloff 1976/77, s. 136f. Wamers 1985, s. 77, Taf. 47.4. Wamers 1991, s. 128ff., fig. 23. Jensen 1991, s. 65 m. fig.
4. Brøndsted 1924, s. 320, fig. 216f.
5. Koehler 1958, s. 26. Muterich 1965, s. 9ff.
6. Jvf. Wamers 1991, s. 129f.
7. Sammenfatning hos Wamers 1991 med næsten fuldstændige litteraturhenvisninger.
8. Østerby på Fejø, Ravnsgård, Storstrøms amt. Danmarks Nationalmuseum, København, inv.nr. C 1458; højde: 9,8 cm max. diam.: 11,7 cm; vægt: 742,0 g. Wilson 1960. Wamers 1991, s. 117ff.
9. Fra Regnitz ved Pettstadt, Landkreis Bamberg, Unterfranken, Bayern. Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg F.G. 1966; højde 10,0 cm; største diam.: 11,4 cm; vægt: 560,8 g. Haseloff 1976/77. Wamers 1992.
10. Halton Moor ved Lancaster, Lancashire. The British Museum, London, AF 541; højde: 9,5 cm; gennemsnitlig diam.: 11 cm; vægt: 308,4 g. Wamers 1991, s. 98 med henv. til ældre litteratur.
11. Angives at være erhvervet "fra Spanien". The British Museum, London, AF 3041; højde uden låg: 8,5 cm; max. diam.: 12,0 cm; lågets diam.: 10,5 g; samlet vægt: 732,52 g (bægeret alene: 521,86 g; låget alene: 210,66 g). Wamers 1991, s. 134 med henv. til ældre litteratur.
12. Især Elbern 1962; samme 1963 og 1970.
13. Det følgende er efter Wamers 1991.
14. Haseloff 1990, s. 25ff., fig. 37a-c.
15. Ihm 1960, s. 27.
16. Wamers 1991, s. 138, fig. 29.
17. Vogel 1906, s. 80ff., 160ff.
18. Herom Wamers 1981, s. 98ff.; samme 1985, s. 77ff.
19. Herom Wilson 1960, s. 171f.
20. Trotzig 1981, s. 35f.; samme 1991, s. 129.
21. Oexle 1981; samme 1989. Hoffmann 1989. Düwel 1987, s. 337ff. Müller-Boysen 1990, s. 66ff., 80f.
22. Trotzig 1981, s. 35f.; samme 1991, s. 129.
23. Thietmar von Merseburg, Chronik. Lateinisch-deutsch. Neu übertragen und erläutert von Werner Trillmich (Ausgewählte Quellen zur Deutschen Geschichte des Mittelalters. Freiherr vom Stein-Gedächtnisausgabe 9, udg. af R. Buchner, 1985, 21).

Litteratur

- Brøndsted, J. 1924. Early English Ornament. The Sources, Development and Relation to Foreign Styles of Pre-Norman Ornamental Art in England. London, København.
- Combe, T. 1817. Account of some Saxon Antiquities found near Lancaster, Archaeologia 18, s. 199-202.
- Düwel, K. 1987. Handel und Verkehr der Wikingerzeit nach dem Zeugnis der Runeninschriften, i: K. Düwel m. fl. (red.): Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil IV: Der Handel der Karolinger- und Wikingerzeit (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Phil.-hist. Kl., 3.F., Nr. 156), Göttingen, s. 313-357.
- Elbern, V.H. 1962. Ein christliches Kultgefäß aus Glas in der Dumbarton Oaks Collection, Jahrbuch der Berliner Museen N.F. 4, s. 17-41.
- Elbern, V.H. 1963. Der eucharistische Kelch im frühen Mittelalter, Zeitschrift des deutschen Vereins für Kunstwissenschaft 17, s. 1-76, 117-188.
- Haseloff, G. 1976/77. Der Silberbecher aus der Regnitz bei Pettstadt, Landkreis Bamberg, Jahresbericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 17/1, s. 132-177.
- Haseloff, G. 1990. Email im frühen Mittelalter. Frühchristliche Kunst von der Spätantike bis zu den Karolingern (Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte, Sdbd. 1), Marburg.
- Hoffmann, E. 1981. Skandinavische Kaufmannsgilden des hohen Mittelalters unter besonderer Berücksichtigung der Knutsdigen, i: H. Jankuhn, W. Janssen, R. Schmidt Wiegand, H. Tiefenbach (eds.): Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Teil I: Historische und rechtshistorische Beiträge und Untersuchungen zur Frühgeschichte der Gilde (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Phil.-hist. Kl., 3.F., 122), Göttingen, 197-216.
- Ihm, Ch. 1960. Die Programme der christlichen Apsismalerei vom vierten Jahrhundert bis zur Mitte des achten Jahrhunderts. Forschungen zur Kunstgeschichte und christlichen Archäologie 4, Wiesbaden.
- Jensen, S. 1991. Ribe zur Wikingerzeit, Ribe.
- Koehler, W. 1958. Die karolingischen Miniaturen. II. Die Hofschule Karls des Grossen, Berlin.
- Lindqvist, S. 1942. Gotlands Bildsteine II. KVHA, Stockholm.
- Mutherich, F. 1965. Die Buchmalerei am Hofe Karls des Grossen, i: H. Braunfels, H. Schnitzler (red.): Karolingische Kunst (Karl der Grosse. Lebenswerk und Nachleben III), Düsseldorf, s. 9-53.
- Oexle, O.G. 1981. Gilden als soziale Gruppen in der Karolingerzeit, i: H. Jankuhn, W. Janssen, R. Schmidt Wiegand, H. Tiefenbach (eds.): Das Handwerk in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Teil I: Historische und rechtshistorische Beiträge und Untersuchungen zur Frühgeschichte der Gilde (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Phil.-Hist. Kl., 3.F., 122), Göttingen 1981, s. 284-354.
- Oexle, O.G. 1989. Die Kaufmannsgilde vom Teil, i: H. Jankuhn m. fl. (red.): Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mittel- und Nordeuropa. Teil VI: Organisationsformen der Kaufmannsvereinigungen in der Spätantike und im frühen Mittelalter. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Phil.-Hist. Kl., 3.F., 183), Göttingen, s. 173-196.

- Skovmand, R. 1942. De danske Skattefund fra Vikingetiden og den ældste Middelalder indtil omkring 1150, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, København.
- Skubiszewski, P. 1965. Czara Woclawka. Studia nad spuscina wschodu w sztuce wczesnego sredniowiecza – La coupe de Woclawek. Recherches sur l'héritage oriental dans l'art du Moyen âge, Poznan. (Med fransk resumé).
- Trotzig, G. 1981. Ett bildstenmotiv i arkeologisk belysning, Gotländskt Arkiv 53, s. 31-38.
- Trotzig, G. 1991. Craftmanship and function. A study of metal vessels found in Viking Age tombs on the island of Gotland, Sweden. The Museum of National Antiquities Stockholm, Monographs 1, Stockholm.
- Vogel, W. 1906. Die Normannen und das Fränkische Reich bis zur Gründung der Normandie (799-911), Heidelberg.
- Wamers, E. 1981. Ein karolingischer Prunkbeschlag aus dem Römisch-Germanischen Museum, Köln, Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters 9, s. 91-128.

Appendix

Fundstedet blev besøgt 1919 af Aa. Brusendorff. Det betegnes som flad mark. Dets beliggenhed fremgår af sognebeskrivelseskortets kryds, men teksten i sognebeskrivelsen antyder, at fundstedet først blev afsat ved besøgtelsen (fig. 1). Protokolltekstens forskellige, svært gennemskuelige oplysninger om de personer, der var involveret i fundet af bægeret, er søgt bekræftet ved gennemgang af de dattede ejerforhold for den pågældende mark i Landsarkivet i Viborg.

Realregisteret til skode- og panteprotokollen for Ribe by oplyser følgende. Under Ribe Nørremark, matr.nr. 465a, ved skrivelse fra Indenrigsministeriet af 1/4 1878 ændret til 465b, anføres under:

1. Skøde til Mads P. Leth af 31 læst 9/4 1907.
2. Mageskifteskode til husejer J. Jochimsen af 2 læst 16/7 1907.
3. Mageskifteskode til gdr. Niels Lang Nielsen af 8/11 læst 24/11 1908.

J. Jochimsen ejede altså kun matr.nr. 465b fra juli 1907 til november 1908. Ingen ejere ved navn Jensen ses i realregisteret omkring 1908 på matrikelnumrene 432-478, dvs. på de tilstødende arealer.

I den antikvariske Samlings arkiv under regnskabsåret 1908-09, den 20. maj 1908, findes en originalkvittering fra en vis M. Pedersen, som på vegne af Martin Jensen har overladt Samlingen "1 Metalkar indeholdende nogle smaa stærk beskadede Tomlinger" for alt 10 kr. At det drejer sig

- Wamers, E. 1985. Insularer Metallschmuck in wikingzeitlichen Gräbern. Untersuchungen zur skandinavischen Westexpansion (Offa-Bücher 56), Neumünster.
- Wamers, E. 1991. Pyxides imaginatae – Zur Ikonographie und Funktion karolingischer Silberbecher, Germania 69.1, s. 97-152.
- Wamers, E. 1992. Die silberne pyxis von Pettstadt. Ikonographie und Funktion, i: Ausstellungskatalog Würzburg 1992 (i tryk).
- Wilson, D.M. 1960. The Fejø-Cup, Acta Archaeologica (Copenhagen) 31, s. 147-173.

Dr. Egon Wamers
Museum für Vor- und Frühgeschichte
Stadt Frankfurt am Main
Kamellergasse 3
D-6000 Frankfurt am Main 1

om Ribe-bægeret ses af bilag nr. 5 til regnskabsafslutningen, hvorpå står: "Arbejdsmand Martin Jensen. Douceur for 1 Sølvfund til Natm(uset) 10 Kr." – et beløb, som modsvarer på indtægtsiden af refusionen fra Nationalmuseet, jvf. uddraget af protokollteksten.

Man kunne altså formode, at det var den ellers ukendte M. Pedersen, der enten direkte eller via den omtalte Martin Jensen har afkøbt finderen fundet, utvivlsomt for 1 kr. og videresolgt det med god fortjeneste for 10 kr. til Samlingen. Fundoplysningerne synes i forbindelse hermed i første omgang at være blevet noget redigerede. Fundet blev mod sædvane ikke indført i accessionsprotokollen, hvor det ikke optræder hverken under året 1907-08 eller 1908-09. Heller ikke museumsprotokollen nævner det – sålidt som eventuelle andre fund med tilknytning til Ribe-bægeret.

Årsagen til den manglende protokolering kan være, at Nationalmuseets direktør Sophus Müller i brev af 3. juli 1908 (i Samlingens arkiv) meldte sin ankomst i Ribe mellem den 25. juli og 21. august samme år for at foretage den årlige gennemgang af de nytilkomne fund. Ledelsen af Samlingen har sikkert skønnet, at et sådant fund straks ville blive erklæret for Danefæ og derfor undladt at indføre det. Inddragelsen som Danefæ medførte – som det fremgår af Nationalmuseets optegnelser – at den rette finder efter en politundersøgelse, hvormed der ikke er noget bevaret i Samlingens arkiv, blev tilgodeset med den dengang ikke ubetydelige sum af 70 kr.